

Hacı Zeynelabidin Taġiyev ve Bakü Hayriyye Cemiyeti

Hacı Zeynalabdin Taġiyev, Azerbaycan tarihinde meşhur hayırsever, döneminin zengin petrol sahibi, iş adamı, tüccar ve Rus İmparatorluğu devlet müşaviri olarak bilinmektedir. Ayrıca 1901 yılında "Bakü Müslüman Aleksandrovski Kız Mektebi" adıyla doğuda kızlar için ilk okulun kurulmasını sağlayan kişi de odur.

Zeynalabdin Taġiyev 1823 yılında Bakü'nün meşhur İçerişehar ilçesinde oldukça fakir bir ailede dünyaya gelmişti. 1870'li yıllar Bakü'de petrolün bulunduğu ve yabancı sermayedarların buraya akın ettiği yıllar olarak bilinmektedir. Bu sebeple Hacı Zeynalabdin yakın iki arkadaşıyla ortak olarak Bakü'nün Bibiheybet ilçesinde kiralık yer tutarak petrol bulmak için kazı işlemleri başlatır. Uzun çalışmalar ardından petrol çıkmasıyla sebebiyle diğer ortaklar ümitsizliğe düşürerek kendilerine ait toprakları Zeynalabdin'e satmaları ve onun ise ısrarla çalışmalarına devam etmesi tüm kaderini değiştirecektir. Bir süre sonra kuyulardan petrol çıkmasıyla birlikte Zeynalabdin Taġiyev Azerbaycan'ın en zengin iş adamı olmuştur.[1]

Hayatının bir anda değişmesi ve zenginleşme ile birlikte Hacı Zeynelabidin, ülkenin en hayır sever insanlarından biri haline gelir. Yukarıda işaret edildiği gibi, 1901 yılında Azerbaycan'da ilk kız mektebini kurar. Ayrıca onun desteği ile Azerbaycan'da çok sayıda dergi ve gazete de basılmıştır. 1895 yılında "Kaspi" gazetesini 57 bin manata satın almış ve gazetede ilk defa "Kuran-ı Kerim"i yayımlamıştır. Taġiyev aynı zamanda Türkiye, Hindistan, Mısır ve Rusya'da yaşayan Müslümanlara ve diğer Müslüman ülkelerde bulunan okullara ve hayır cemiyetlerine büyük yardımlar yapmıştır. Moskova, Petersburg, Tiflis, Kutaisi, Odessa, Kırım gibi şehirlere Türk dilinde eğitim veren okulların açılması için yatırım yapmıştır. Hatta Petersburg'da Taġiyev tarafından bir cami inşa edilmiştir. 1912-1913 Balkan savaşları sırasında Osmanlı'ya maddi yardımda bulunmuştur.[2]

Taġiyev'in sahip olduğu gazetelerden bir diğeri Hayat gazetesi olmuştur. Gazetede görev yapanlar arasında döneminin en meşhur aydınlarından Elimerdan Bey Topçubaşov, Ali Hüseyinzade, Ahmet Bey Ağayev, Haşım Vezirov gibi isimler yer almıştır. Hayat gazetesinin ilk sayısı "İslamiyetsiz Kurtuluş Olmaz" adı altında yayımlanmıştır. Zeynelabidin'in desteğiyle yayın yapan gazetelerden bir diğeri de "Taze Hayat" idi. Milliyetçi, muhafazakar sosyalizm karşıtı yayın yapan gazete, İslam'ı yaymaya çalışma suçlamasıyla 1908 yılında kapatılmıştır.[3]

Zeynelabidin tarafından 25 Şubat 1914 yılında Edirne'de inşa edilen "Darü'l Eytam'a beş bin manat yardım yapmıştır. Akabinde Selimiye Camii'ne üç ciltlik Keşfü'l-Esrar adlı bir eser göndermiştir. Laleli yangını zamanı evsiz kalan insanlar için Taġiyev tarafından Teyyare apartmanları (bugünkü Merit Oteli) yapılmıştır. Ayrıca Bulgarların zulmünden kaçmış Müslümanlar için Edirne Valisi Adil Bey'in isteği üzerine bin altın yardım yapılmıştır. Aynı zamanda Taġiyev tarafından Kuran'ı Kerim'in Azerbaycan Türkçesi çevirisi dört bin altın değerinde taşlarla süslenerek Sultan II. Abdülhamid'e hediye olarak gönderilmiştir.[4] Bundan başka Zeynelabidin Taġiyev ve 15 Eylül 1918 tarihinde Bakü'yü işgalden kurtaran Osmanlı Ordusu Komutanı Nuri Paşa arasında yakın dostluk ilişkileri kurulmuştur. 1917 yılında Bakü'de gerçekleştirilen Kafkas Müslümanları kurultayı'na katılan Hacı Zeynelabidin buraya 50 bin ruble para yardımı yapmıştır.[5]

Zeynelabidin Taġiyev Osmanlı Sultan'ı II. Abdülhamid'i İslamiyet'in savunucusu olarak görmüş ve onun İslam'ı kurtarma çabalarının Avrupa ülkeleri tarafından engellendiğini bildirmiştir. Hatta Taġiyev'in II. Abdülhamid'e yazdığı mektuplardan onun Osmanlı devletini Müslüman aleminin tek merkezi olarak gördüğünü ve düşmanların yalnız Osmanlı'nın yardımıyla etkisiz hale getirilebileceğine inandığı anlaşılmaktadır.[6]

Bakü Hayriye Cemiyeti

1905 ihtilalinin yaşanmasının ardından Azerbaycan'da eğitimi geliştirmek ve insanların maddi durumunu düzeltmek için kurulan cemiyetlerden bir diğeri de Taġiyev'in kurmuş olduğu Hayriye Cemiyeti olmuştur. Bahsedilen cemiyetin faaliyetine 10 Ekim 1905 tarihinde izin verilmiş ve bu cemiyet kendinden sonra diğer cemiyetlerin de kurulmasında önemli rol oynamıştır. Cemiyetin görevlileri arasında Ahmet Ağayev, M. Esedullayev, Ağabala Guliyev, İsabey Hacinski, Kamil Bey Seferaliyev, İsrafil Hacıyev, Alibey Hüseyinzade, Hasan Bey Zerdabi, Ali Merdan Bey Topçubaşov gibi aydınlar yer almıştır. Hayriye

Cemiyeti'nin başkanı Hacı Zeynelabidin Tağıyev, başkan yardımcılığını İsrafil Hacıyev, sekreterliğini ise Ahmet Bey Ağayev icra etmiştir.[7] Hayriye Cemiyeti'nin "İsmailiyye" isimli binası Polonya asıllı mimar İosif Ploşko tarafından inşa edilmiştir.[8] Dönemin "Kaspi" gazetesinin yazdığı bilgiye göre Müslüman Hayriye Cemiyeti'nin yeni binasının inşası 1913 yılında bitmişti. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ilk kurucusu Mehmet Emin Resulzade Türkiye'de yayımladığı "Azerbaycan Cumhuriyeti" isimli kitabında "İsmailiyye binası belkide İslam Alemi'nde hayır amacıyla yapılmış binaların içinde ilk muhteşem bina sayılabilir" demektedir. Birinci Dünya Savaşı esnasında bahsedilen bina hastane olarak kullanılmıştır. 1918 yılında Bakü'de yaşanan soykırım zamanı bina Ermeniler tarafından yakılmıştır. Sovyetler döneminde tekrar restore edilen bina 1924 yılından itibaren "Azerbaycan İlimler Akademisi"nin binası olarak faaliyet gösteriyor.[9]

Cemiyetin kurulmasında başlıca amaç zor durumda ve imkanı yetersiz olan müslüman ahaliye yardım etmek ve çocukları okutmaktır. Özellikle I. Dünya Savaşı sırasında cemiyet oldukça aktif faaliyet göstermiştir. Cemiyet tarafından Nargin adası'nda esir tutulmuş Türk askerlerine yiyecek ve giyecek yardımı yapılmıştır. Yardımın yapılması için cemiyet Bakü'deki Türk askerlerinin resmi himayeciliğini kendi üzerine almış ve Rus Çarı'ndan resmi izin alınması için büyük çabalar gösterilmiştir. I. Dünya Savaşı esnasında esir düşmüş ve yaralı Türk askerleri Hayriye Cemiyeti'nin hastanesinde tedavi görmüş, hatta Bakü'ye getirildikten sonra şehit olan Türk askerleri'nin cenaze işlemleri cemiyet tarafından yapılmıştır. [10] En ilgi çekici noktalardan biri de Tağıyev tarafından Müslüman Hayriye Cemiyeti'nin Petersburg'da binasının yapılması için para yardımı (11 bin manat) yapılmış olmasıdır. 1918 yılında Bakü'de yaşanan soykırım sebebiyle Hayriye Cemiyeti'nin binası yıkılmıştır.[11]

Hayır Cemiyetinin nizamnamesi 10 Ekim 1905 tarihinde kabul edilmiş ve Kafkas Valisi Varonsov Daşkov tarafından onaylanmıştır. Bu nizamnameye göre cemiyetin üye sayısı sınırlandırılmamış, aynı zamanda kadın-erkek, cemiyetteki insanların görevi, sınıfları ve dini görüşleri arasında fark olmaksızın herkesin buraya üye olma hakkı verilmiştir. Sadece öğrenci, asker ve memur cemiyete üye olamazdı. Cemiyete üye olanların her ay cemiyete belirli miktarda aidat ödemek zorunluluğu vardı. İdare şekline gelince, cemiyet bir başkan, bir başkan yardımcısı, bir haznedar, bir katip ve üç üye tarafından idare olunuyordu. Cemiyetin genel meclisi yılda bir defa Mart ayında, olağanüstü genel meclis toplantısıysa üyelerin onda birinin talep etmesi halinde çağırılabilirdi.

Aşağıda Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi'nin kurucu üyelerinin isimlerine yer verilmiştir.

1. Hacı Zeynelabidin Tağıyev-Tüccar.
2. Hasan Bey Melikov-Ekinci gazetesinin eski yazar ve sahibi, Kaspi ve Hayat gazeteleri yazar.
3. Ali Merdan Bey Topçubaşov-Kaspi gazetesinin eski yazar ve neşiri ve Hayat gazetesinin yazar ve imtiyaz sahibi.
4. Ahmed Bey Ağayev-Hayat gazetesinin eski baş yazar.
5. Doktor Ali Bey Hüseyinzade-Hayat gazetesinin baş yazar.
6. İsmail Bey Seferaliyev-Bakü'nün tanınmış şahıslarından.
7. Hacı Aslan Aşurov-Bakü'nün tanınmış şahıslarından.
8. İsa Bey Hacinski-Bakü Birinci Sınıf Taciri.
9. Kamil Bey Seferaliyev-Bakü Şehir İdaresi Üyesi.
10. Doktor Abdülhalık Ahundov.
11. Doktor Mehined Rıza Bey Vekilov.
12. Doktor Hasan Bey Ağayev.
13. Kerbelayı Necefıgulu Sadıkov-Duma üyesi.
14. Kerbelayı İsrafil Hacıyev-Duma üyesi.
15. Hasan Ağa Hasanov-Duma üyesi.
16. Mirza Esadullayev-Bakü Birinci Sınıf Taciri.
17. Esad Bey Selimhanov.
18. Ağabala Guliyev-Bakü Taciri.
19. Esadullah Ahmedov-Duma Üyesi.
20. Hacı Hasan Atamaliyev-Duma Üyesi.
21. Necef Emir Aslanov-Bakü Taciri.[12]

Hayriye Cemiyeti'nin faaliyeti hakkında Azerbaycan'ın tanınmış simalarından Ahmet Cavad'ın Acara Mektupları'nda geniş bilgiye yer verilmiştir. Mektupta yazılanlara göre, 6 Nisan 1915 tarihinde cemiyetin temsilcileri Doktor Husrev Bey Sultanov ve Sefikurdiski cemiyetin Kars'taki heyetinin şura toplantısına katılmışlardır. Komite tarafından bahsedilen bölgenin her yerinde cami ve iâşe merkezlerinin açılması ve İslam köylerini gezerek halkın ihtiyaçlarını öğrenmek için talimat verilmiştir. Ayrıca Kars'ta fakirler için camide iâşe noktası faaliyete başlamıştır.[13]

Kurtuluş Savaşı yıllarında Azerbaycan'dan "Kardaş Kömeği" adı altında Erzuruma büyük yardımlar yapan

ve Ermeniler tarafında şehit edilen Bakü Müslüman Hayriye Cemiyeti temsilcisi Seyidov'un ismi 2013 yılında ilçedeki bir parka verilmiştir.[14]

-
- [1] Eşir Beşiroğlu, Hamının Sevimlisi Hacı Zeynalabdin Tagiyev Haqqında, Teknur Neşriyyatı, Bakı 2012, ss.8-9.
- [2] Eşir Beşiroğlu, Hamının Sevimlisi Hacı Zeynalabdin Tagiyev Haqqında, Teknur Neşriyyatı, Bakı 2012, ss.24-25.
- [3] Okan Yeşilot, Tagiyev, Kaknüs Yayınları, Eylül 2004, İstanbul, ss.76.
- [4] Okan Yeşilot, Hacı Zeynelabidin Tagiyev, Yeditepe Yayınları, İstanbul, Haziran 2015, ss.73.
- [5] Eşir Beşiroğlu, Hamının Sevimlisi Hacı Zeynalabdin Tagiyev Haqqında, Teknur Neşriyyatı, Bakı 2012, ss.34.
- [6] Elnur Ağayev, Seyyah Karçinzade Süleyman Şükrü'nün Gözüyle Azərbaycan, Karadeniz Araştırmaları, Güz 2010, Sayı 27, ss.132.
- [7] Azərbycanda Xeyriyyəçilik Hərəkatı və Həsən Bəy Zərdabi, Kaspi 2011, 11 Mart, http://anl.az/down/meqale/kaspi_az/2011/mart/162547.htm.
- [8] Nəsiman Yagublu, Azərbycanda Vətəndaş Cəmiyyəti Təsisatlarının Tarixi, 525.ci gəzet, 29.01.2014, http://525.az/site/?name=xeber&news_id=15180.
- [9] Müsellim Hesenov, Bir Binanın Başına Gelenler, Azvision.az, 29 Mayıs 2013, <http://az.azvision.az/news.php?id=6040>.
- [10] Betül Aslan, I Dünya Savaşı Esnasında "Azərbaycan Türkləri'nin Anadolu Türkləri'ne "Kardaş Kömeği (Yardımı)" ve Bakü Müslüman Cemiyet'i Hayriyesi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, ss.152-154.
- [11] Okan Yeşilot, Hacı Zeynelabidin Tagiyev, Yeditepe Yayınları, İstanbul, Haziran 2015, ss.62.
- [12] Betül Aslan, I. Dünya Savaşı Esnasında "Azərbaycan Türkləri'nin Anadolu Türkləri'ne "Kardaş Kömeği (Yardımı)" ve Bakü Müslüman Cemiyet'i Hayriyesi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, ss.56-57.
- [13] Ahmet Cevad, Acara Mektupları-I, 14 Nisan 1915 İgbal, ss.35, http://www.ahiska.org.tr/wp_pdf/sayi24/35_s24_SAYI-24.pdf.
- [14] Tarihi Şahsiyetlerin İsimleri Parklara Veriliyor, 12 Haziran 2013, <http://www.haberler.com/aziziye-belediyesi-tarihi-sahsiyetlerin-isimlerini-4724261-haberi/>.